

УДК 336.275:63

Ковалів В.М., к.е.н., доцент

Львівський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМНА КРЕДИТНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Проаналізовано стан кредитної заборгованості в сільськогосподарських підприємствах, визначено проблемну її частину та методи управління нею.

Ключові слова: проблемна заборгованість, кредит, управління.

Kovaliv V.

BASIC RESEARCH IN DEBTEDNESS IN AGRICULTURE

Analysis of the state credit debt in agricultural enterprises, defined the problem and methods of its management.

Key words: bad debts, credit, management.

Ковалив В.М.

ПРОБЛЕМНАЯ КРЕДИТНАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Проанализировано состояние кредитной задолженности в сельскохозяйственных предприятиях, определены проблемную его часть и методы управления ею.

Ключевые слова: проблемная задолженность, кредит, управление.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ефективне управління проблемними активами стає першочерговим завданням для сільськогосподарських підприємств в світлі її нагромадження. Хоча агропромисловий комплекс України у 2010 р. був одним із «драйверів» розвитку економіки та забезпечував надходження значних обсягів валютної виручки від експорту продукції, особливо у I–III кварталі. Згідно даних Держкомстату за результатами I–IV кварталів частка сільського господарства, мисливства й лісового господарства у загальному обсязі номінальної валової доданої вартості становила – 8,2% (78963 млн грн), [9, с. 37] хоча банки практично перестали кредитувати реальний сектор, а досить великі залишки на кредитних рахунках клієнтів залишилися з «добрих часів».

Проблема кредитування сільськогосподарських підприємств лежить

не тільки у площині проблемності виробничої та фінансової діяльності останніх. Стан банківської системи має також неабиякий вплив на можливість надання кредитів, а вона, останнім часом, стикнулася із цілою низкою проблем.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питаннями оптимізації кредитного ризику в різні часи займалися багато вчених починаючи з І.Франка, який звертав увагу на високі відсоткові ставки за кредитами у Галичині які завдають проблем та збитків місцевим виробникам. Питаннями виникнення проблемної заборгованості займалися і продовжують займатися В. Міщенко, О. Барановський, Р. Слав'юк, Д. Еліот, О. Криклій, Н. Маслак, В. Вітлінський, А. Мороз, М. Александрова, О. Лаврушин та багато інших українських та зарубіжних вчених які вдосконалювали елементи взаємозв'язків між позичальником та кредитором.

Всі науковці відмічають позитивну роль кредиту, хоча банки спонукають від нього відмовитись практично припинивши кредитування реального сектору. Як зазначає колектив авторів під керівництвом професора О.І. Лаврушина «роль кредиту як і його призначення в економіці завжди позитивна. Люди (суспільство) використовують кредит не заради погіршення свого економічного і соціального становища, а задля принаймні збереження... стану виробництва». [2, с. 148] Для стабілізації ситуації в кредитному секторі, на думку А.П. Питьєвої, є оптимізація та визначення пріоритетів кредитної політики банку [7] як засобу мінімізації кредитних ризиків. Подібної думки притримуються ще багато науковців, на думку яких, проблемною заборгованістю потрібно управляти в банку [4; 3]. Досить мало публікацій, які спрямовані на вирішення проблеми управління проблемними позиками зі сторони підприємств галузі АПК.

Цілі статті. Основною метою публікації є виявлення природи виникнення проблемної заборгованості в сільськогосподарських підприємствах та методів управління нею.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Багато вчених наголошують, що кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств України знаходиться на недостатньому рівні. Так, очільник Мінагрополітики нагадав, що навіть у найкращий для українського сільського господарства 2008 р. АПК вдалося залучити лише 20 млрд грн кредитів при технологічній потребі у 100 млрд грн на рік. «Тобто лише 20% від потреби для операційних витрат у галузі і лише 4% загального кредитного портфелю банків. Така диспропорція підтверджує наявність ризиків, особливо для вкладання «довгих грошей» в аграрне виробництво»

[6]. На підтримку підприємств галузі шляхом часткової компенсації відсотків за кредитами у 2011 р. виділено всього 531,4 млн грн [8] У 2008 р. на таку компенсацію з державного бюджету було виділено 1,3 млрд грн, а вже в 2009 р. всього 0,3 млрд грн, що також внесло негативний вплив на розміри та якість кредитного забезпечення галузі... хоча прем'єр-міністр доручив збільшити суму для компенсацій у 2011 р. із 531 мільйона до 1,5 мільярда гривень [5, с. 313], але достатнього рівня позик не було залучено для виконання такого доручення.

Аналізуючи Львівську область видно, що із структури доходів підприємств різних галузей економіки тут найбільшу частку прибутку отримало сільське господарство, а другим якісним показником стала найбільша частку прибуткових підприємств (82,3%), які переважають частку в середньому по області на 23%. Такий хід справ у галузі сприяє залученню кредитів, збільшує візуальну фінансову надійність тощо. Рівень доходності галузі вказує на її готовність тісно співпрацювати із банківськими установами щодо отримання та використання кредитних коштів.

У 2009 р. частка проблемних кредитів в сільському господарстві скоротилася з 11,9% до 6,1%, а вже в 2010 році до 1,5%, що підвищує привабливість галузі. Сільське господарство – сезонне виробництво, а отже проблемна заборгованість буде зростати в період виробництва та непередбачуваних подій, а знижуватися у сезон активної збутової діяльності та надходження коштів на підприємство.

Відмітимо, що проблемні кредити у більшості випадків не виникають раптово. На практиці існує багато сигналів, які свідчать про погіршення фінансового стану позичальника та про підвищення ймовірності неповернення кредиту. Завдання кредитного працівника полягає у виявленні таких сигналів якомога раніше, перш ніж ситуація вийде з-під контролю і втрати стануть неминучими.

Попри те, що кожний проблемний кредит має свої особливості, про виникнення труднощів у позичальника свідчать однакові факти:

- припинення контактів з працівниками банку;
- подання фінансової звітності із затримками, які не пояснюються;
- несприятливі зміни цін на акції позичальника;
- поява у позичальника чистих збитків протягом одного або декількох звітних періодів;
- негативні зміни показників ліквідності, співвідношення власних і залучених коштів, ділової активності;
- відхилення в обсягах реалізації продукції та грошових потоках від тих, які планувалися під час видачі кредиту;
- різкі негативні зміни залишків на рахунках клієнта, які не

очікувались та не пояснені.

Проблемними кредитами називають такі, за якими своєчасно не проведено один чи кілька платежів, суттєво знизилася ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, які дають підставу банку мати сумнів щодо повернення позики. Як наслідок постає питання у встановленні допустимого рівня цих кредитів відносно загальної суми наданих банком кредитів та утримання його на даній позиції за допомогою різноманітних методів управління проблемними кредитами банку.

Недоліками внутрішньобанківських методів управління проблемними кредитами є втрата ліквідності, відволікання істотних фінансових ресурсів від основної діяльності, утримання на балансі банку значних резервів відносно прогнозованих фінансових втрат за кредитами.

На поверненість кредитів у сільському господарстві також впливає сфера вкладання та терміновість. Проаналізуємо структуру вкладених коштів у сільськогосподарське виробництво за 2006–2010 рр. на рис. 1.

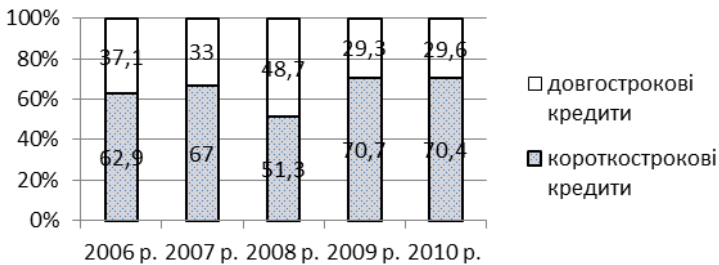

Рис. 1. Динаміка структури за терміновістю кредитних вкладень в сільськогосподарське виробництво

Отже, 70,4% наданих коштів у 2010 р. склали короткострокові кредити, які здебільшого в сільському господарстві видаються під забезпечення майбутнього урожаю – це кредити які використовуються на забезпечення поточних витрат та зважаючи на специфіку галузі можуть бути бланковими. Це є першим, найшвидшим кроком до виникнення проблемної заборгованості. Адже період платежів по довгострокових позиках настає пізніше і вони забезпечуються кращою заставою. А у Львівській області навпаки починаючи з 2005 р., у загальному обсязі наданих кредитів переважала частка довгострокових кредитів. На 1 січня 2011 р. в обсязі кредитних вкладень питома вага довгострокових кредитів складала 80,1% (13253,0 млн грн). [11, с. 20]. Їх частка відносно відповідної дати 2010 р. зменшилась на 2,1 відсоткового пункта. Довгострокові кредити надавались, в основному, в іноземній валюті (68,4% від

загального обсягу довгострокового кредитування).

На ефективне управління заборгованістю впливає факт наявності у аграріїв заборгованості в іноземній валюті, що в світлі інфляції ставить підприємства АПК у безвихідь, особливо зважаючи на наявну рентабельність виробництва. Така проблема притаманна і банківському сектору, адже ситуація тут ускладнюється тим, що майже 52% загальних і 60% роздрібних кредитів становлять кредити в іноземній валюті. Крім того існує сильна залежність комерційних банків від іноземного фінансування. У банківському секторі частка іноземного капіталу в загальному обсязі капіталу у 2009 р. становить 37,2% і перевищує граничне значення межі економічної безпеки яка знаходиться на рівні 30%. Це становить пряму загрозу підприємствам, які мають відкриті депозитні, розрахункові та інші рахунки в цих банках. У цьому випадку створюється зворотна кредиторська заборгованість, а саме якщо банк знаходиться на стадії ліквідації або під керівництвом тимчасової адміністрації підприємства отримати свої кошти не можуть взагалі або в певній частині.

Іншим видом виникнення такої заборгованості є ліквідність заставного майна, яке в цілої низки підприємств галузі взагалі відсутнє, морально або фізично зношене. Так, аналізуючи фермерські господарства Львівської області відмітимо зниження кількості тракторів за останні десять років майже вдвічі, а також повну відсутність такої техніки у власності фермерських господарств Сколівського та Турківського районів [10, с. 92].

Хоча, як вже зазначалося, спостерігається покращення результатів діяльності грошово-кредитної системи, але багато банків «згортають» свою діяльність. У стані ліквідації на початок 2010 р. перебувало 14 банків, на початок 2011 р. цей показник становить 18, з них 17 банків ліквідуються за рішеннями НБУ, 1 – за рішеннями судів.

Проблемна заборгованість станом на 01.12.2010 р. у загальному обсязі кредитів, наданих суб'єктам господарювання складає 13,96% від загального їх обсягу, а частка прострочених кредитів сільсько-господарських підприємств у загальному обсязі проблемних кредитів 5,13%, що є незначним показником. Прострочені кредити серед кредитів наданих виключно сільськогосподарським підприємствам склали 13,29%, а найпроблемнішими є короткострокові кредити у іноземній валюті. Так, частка прострочених кредитів у загальному обсязі кредитів, сільсько-господарським підприємствам виданих на виробничі потреби у національній та іноземній валюті склали відповідно 10,97 та 20,84%, а заборгованість за довгостроковими позиками відповідно 13,40 та 13,95% у

національній та іноземній валюті. Можемо відмітити позитивні зрушення у ліквідації та зменшенні наступної проблемної заборгованості шляхом заборони та лімітування надання кредитів у іноземній валюті для суб'єктів які не мають валютних надходжень.

Станом на кінець травня 2011 р. найпроблемнішою галуззю визнано рибне господарство, яке заборгувало 0,2 млрд грн банківській системі, що склало 56% від усіх отриманих коштів. Доля більшості галузей приблизно рівна середній заборгованості по Україні, яка склала 12%, а заборгованість за кредитами у сільському господарстві – 9,9% (табл. 1).

Таблиця 1

Структура заборгованості за кредитами
в розрізі галузей станом на 01.06.2011р. [1]

Вид економічної діяльності	Об'єм кредитного портфеля, млрд грн	Протерміновані кредити, млрд грн	Доля протермінованих кредитів, %
Рибне господарство	0,4	0,2	56,0
Будівництво	44,9	8,5	18,9
Діяльність готелів і ресторанів	5,0	0,7	13,4
Переробна промисловість	125,0	15,8	12,7
Торгівля, ремонт авто	187,8	23,7	12,6
Комунальні та індивідуальні послуги	5,1	0,6	11,7
Охорона здоров'я	1,6	0,2	11,1
Операції з нерухомістю	81,77	8,9	10,9
Сільське господарство	32,0	3,2	9,9
Діяльність транспорту і зв'язку	24,9	1,9	7,7
Добувна промисловість	13,7	0,6	4,3
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	14,7	0,3	2,1
Освіта	0,2	0,0	2,0
Всього	537,0	64,5	12,0

Отже, отримавши 5,9% всіх кредитів банківської системи України сільське господарство займає 5 місце за рівнем поверненості позик, а найдисциплінованішими вважаються освіта (2,0% прострочених позик), виробництво та розподіл електроенергії, газу і води (2,1%) та добувна промисловість (4,3%).

Управління позикою потрібно проводити на кожному етапі кредитного процесу. Якщо провести характеристику його в залежності від можливості негайно повернути кошти в банк, то одним із вирішальних чинників буде сфера вкладання коштів, а саме кошти вкладені у ліквідні засоби (запаси пального, насіння в період сезону, нові або не застарілі

основні засоби тощо) легше реалізувати, ніж у засоби неліквідні або використані (в сільському господарстві це витрати на проведені весняно-польові роботи, використане насіння тощо).

Ми вважаємо, що для будь-якої продукції потрібно визначати критичні точки кредитного процесу і класифікувати їх по можливості отримати кошти і повернутися до безбиткового стану. Це потрібно робити як в банку так і на підприємстві, так як проблемність кредиту є проблемою і для позичальника.

Оскільки сільське господарство є специфічною галуззю, яка є пріоритетною для економіки України, держава повинна проводити інтервенції у взаємовідносини між кредитором і позичальником які мають враховувати цілу низку показників: характер проблемності, джерело, місце розташування позичальника, стратегічність вироблюваної продукції, завершеність циклу виробництва, які б не тільки мали на меті ліквідацію заборгованості, але й спонукали підприємства галузі до укрупнення та розвитку.

Висновки. Згідно з проведеними дослідженнями нами визначено чинники, що спричиняють виникнення проблемної заборгованості в сільському господарстві, а саме:

- моральні (етнічні) – українці відзначаються безбоязним ставленням до банківських установ, що спровоковано недосконалою законодавчою системою, де в деяких випадках банки безсилі у процесі вилучення об'єктів застави, оцінки таких об'єктів та ін.;

- специфічні – притаманні лише сільському господарству чинники, до яких віднесемо сезонність виробництва, пряма залежність від погодних умов, низька ліквідність та значна зношеність основних фондів, старі технології виробництва тощо;

- універсальні – притаманні всім суб'єктам господарювання, а саме фінансові кризи, курсовий, процентний ризик, несприятлива кон'юнктура ринку, неефективні інтервенції держави та державна політика і ін.;

- людська діяльність, яка в певних випадках призводить до втрат і залежить здебільшого від низького рівня освіти.

1. В каких отраслях работают самые проблемные заемщики банков // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/finance/v-kakih-otrasljah-rabotajut-samy-159850/>
2. Деньги, кредит, банки. Экспресс-курс: учебн. пособ. / кол. авт.; под ред. засл. деят. науки РФ, д-ра экон. наук, проф. О.И.Лаврушина. – 4-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2010. – 320 с.
3. Дядечко Л.М. Управління проблемними кредитами в банках України в умовах економічної кризи / Л.М.Дядечко // Науковий вісник ЧДІЕУ, 2011. – №3 (11). – С. 240–245.
4. Карасьова З.М. Управління проблемними кредитами банку / З.М. Карасьова,

- О.М.Михайленко // Наука й економіка. – 2010. – №3 (19). – С. 36–40.
5. Ковалів В.М. Залежність економічної безпеки сільськогосподарських підприємств від розвитку банківської системи / В.М. Ковалів, Л.В. Синявська // Науковий вісник Львівського НУВМБ імені С.З.Гжицького. – 2011. – Том 13. – №1 (47). – Частина 1. – С. 311–317.
6. Присяжнюк М. З введенням права власності на землю до аграрного сектору можна залучати до 80 млрд грн на рік / М. Присяжнюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/news/?pg=12078>
7. Пытьева А.П. Кредитная политика как инструмент снижения уровня кредитного риска / А.П. Пытьева // Финансы, денежное обращение и кредит. – 2010. – №12 (73). – С. 343–346.
8. Розподіл видатків Державного бюджету України на 2011 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?11480>
9. Сільське господарство України за 2010 рік: Стат. зб. – К., 2011. – 384 с.
10. Фермерські господарства Львівщини: Стат. зб. // Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2011. – 118 с.
11. Фінанси Львівщини: Стат. зб. – Львів, 2011. – 76 с.